

LBRIS

We know
books

ANTOLOGIA
PROZEI
SCURTE

LIVIU REBREANU

—
CATASTROFA
ȘI ALTE PROZE SCURTE

Postfață de Constantin CUBLEȘAN

Știința, 2022

Lector: Mircea V. Ciobanu

Corectori: Mariana Belenciuc, Maria Comesco

Redactor tehnic: Nina Duduciuc

Machetare computerizată: Vitalie Ichim

Copertă: Romeo Șveț

ÎNȚREPRINDEREA
EDITORIAL-POLIGRAFICĂ
ȘTIINȚA

str. Academiei, nr. 3; MD-2028, Chișinău, Republica Moldova
tel.: (+373 22) 73-96-16 (anticamera); (+373 22) 73-99-94 (marketing)
(+373 22) 73-99-83 (depozit); fax: (+373 22) 73-96-27
e-mail: prini_stiinta@yahoo.com
www.editurastiinta.md

Toate drepturile asupra acestei ediții aparțin întreprinderii Editoriale-Poligrafice *Știința*.

Descrierea CIP a Camerei Naționale a Cărții din Republica Moldova
Rebreanu, Liviu.

Catastrofa și alte proze scurte / Liviu Rebreanu; selecție și postfață: Constantin Cubleşan;
copertă: Romeo Șveț. – [Chișinău]: Știința, 2022 (Combinatul Poligrafic). – 397, [3] p. –
(Antologia prozei scurte, ISBN 978-9975-85-169-5).

Referințe bibliogr.: p. 370-398.

ISBN 978-9975-85-278-4.

© Selecție și postfață: Constantin Cubleşan, 2022

© Întreprinderea Editorial-Poligrafică *Știința*, 2022

CUPRINS

7	DRAMELE UNIVERSULUI RURAL
7	Ofilire
14	Răfuiala
31	Nevasta
39	Proștii
48	Talerii
57	CEI DE LA MARGINEA SOCIETĂȚII
57	Culcușul
74	Golanii
92	ILUZII, DECEPȚII, BLAZĂRI
92	Dintele
113	Vrăjmașii
117	Idila de la țară
122	Cântecul lebedei
133	Cuibul visurilor
144	Fiara
152	MARILE PROVOCĂRI ALE RĂZBOIULUI
152	Hora morții
182	Catastrofa
225	Păduchii
239	Ițic Ștrul, dezertor...

261 OAMENII UMILI AI ORAȘULUI

261 Ocrotitorul

287 Cearta

292 Strănutarea

297 Cuceritorul

305 A murit o femeie...

312 Omul mic și oamenii mari

321 Cumpăna dreptății

342 PARABOLE ȘI FANTEZII

342 Soacra Sfântului Petru

348 Cupeul fermecat

354 Țăranul și coasa

360 Sentinela

365 Barba

370 POSTFAȚĂ**DRAMELE
UNIVERSULUI RURAL****Ofilire**

Soarele zâmbea... Mănunchiuri de raze aurii se întreceau prin văzduhul înveselit, mângâind pământul crăpat de dogoreala zilelor trecute, răsfrângându-se zglobii în oglinda râului ce încinge satul ca un brâu de argint.

Un iaz tare și nou închidea calea apei neobosite. Valurile oțeloase se năpusteau mugind asupra zăgazurilor căptușite cu bolovani, le hurduceau, le palmuiau, apoi, neputând să le biruie, se aruncau turbate pe scândurile lucioase la vale și se prăbușeau în vârtejurile adânci ale hâlboanei. Zdrobite, răcnind de mânie, se zvârcoleau în brațele vojlui, pe urmă scăpau trudite și alunecau gâlgâind pe prundișul arămiu...

Din jos de iaz, la marginea râului, Saveta prundarului se închină de două ori spre oglinda încrețită a apei și-apoi cu cofele pline, cu

ochii în pământ, încordată ușor sub povară, se îndreptă spre pârleazul din fundul grădinii. Lângă gardul de nuiele poposi oleacă. Brațele îi căzură pe piept, iar sub dunga neagră a genelor îi răsăriră câțiva picuri mărunți de lacrimi, care se scurseră domol pe obrajii plini și îmbujorați. Și așa rămase un răstimp pierdută. Apoi privirea i se îndreptă spre turnușoarele de spumă ce tropăiau în hâlboana iazului. În creierii ei prinseră a se vâlmăși o sumedenie de gânduri ciudate, niște gânduri de care îi era groază, care o chinuiau, dar care totuși o ademeneau neîncetat de o vreme încoace... Într-un târziu se dezmetici și, cu o sfortare cruntă, își curmă plânsul. Dar când ajunse la căscioara țuguiață și intră în pridvor, lacrimile o prididiră iarăși, pe-a furișul.

Mă-sa, o femeie vânjoasă, c-o gură ca melița, suflecată până-n genunchi, văzând-o pleoștită și bocită, se cătrâni foc și se răpști la ea:

– Ce-i cu tine, fato?... Ce te tot bocești, parcă te-ar fi părăsit mirele?

Saveta tresări spăimântată și de abia putu bâlbâi câteva vorbe zdruncinate. Lacrimile însă începură a-i curge și mai năvalnic.

Mama se uită mirată la fată. Dintru-ntâi vru s-o ocărăscă, să-i scoață nălucirile din cap. Dar când îi văzu ochii stinși, obrajii arși, când o văzu atât de posomorâtă, o cuprinse mila, parc-ar fi înțeles durerea mută ce se alină în lacrimile acelea. Și glasul i se înmuie, privirea i se îndulci:

– Spune-mi, draga mării, spune-mi mie ce te doare?...

Fata se opri în prag, stătu o clipă pe gânduri, apoi răs-punse cu glas năbușit:

– Nimica, maică... Nimica... Zău, nimica...

Mama privi lung în urma ei, clătină din cap și bombăni îngrijorată:

– Are ceva... de bună seamă are ceva fata asta...

În porumbiștea din dosul casei Saveta se opri. Întrebarea mamei îi răscolise deodată toată durerea. Simțea limpede cum i se îngreunează mintea, cum îi lânzește sufletul. Genunchii începură a-i tremura.

Se lăsă jos și-și lipi fruntea de pământ. Lacrimile îi seca-seră. Numai oftări adânci se mai desprindeau din pieptul ei rotunjour, oftările plânsului uscat care sugrumă sufletele. Părul ei bălan se zbătea ca peștele lângă corpul întins între mușuroaiele firelor de păpușoi.

O adiere blândă, lină se furișă printre foile jumătate verzi, jumătate galbene ale porumbului. Spicele fâșăiau tainic și-și plecau capetele ferindu-se de căldura soarelui care prinsese a le înțepa. Și, din freamătul frunzelor-sulițe, parcă i se deslușea o prevestire urâtă.

Pe Saveta o cutremură un fior de fierbințeală din creștet până-n tălpi. Buzele ei stinse, învinețite, murmurarăără tărgănat:

– Nu se poate... nu se poate...

De trei săptămâni îi furnică în urechi un gând, de când îi spuse Florica pădurarului că feciorul popii se însoară, feciorul cel mai mare, cel de se face doctor, cel care... Când a auzit asta, a simțit că i se înfige o săgeată otrăvită în inimă.

– Dacă e adevărat, mă arunc în hâlboana iazului, își zisesese dânsa atunci, și de-atunci o muncește mereu gândul acesta.

Privirea i se tulbură, sângele îi clocotește în vine când se gândește la ceea ce îndură ea de-atunci. Își încleștează degetele în păr, se zvârcolește deznădăjduită pe bulgării sfărâmicioși de pământ și se blesteamă întruna și-și zice: „Te-a bătut Dumnezeu, nerușinato, fiindcă ai păcătuit...”

Dar apoi, repede, fără nicio trecere, o năpădesc alte amintiri, lumea i se pare că se înseninează și-i pare rău că-și afurisește iubirea. O rază dulce de nădejde îi pătrunde prin creieri, îi rânduiește gândurile învâltorite. Și vuietele năpraznice încetează înfrânte de adierea trecutului care i se desfășoară ca o poveste frumoasă, fermecătoare...

...Era spre toamnă atunci... era pe vremea secerișului, tocmai ca și astăzi. Ea încă nu împlinise șaptesprezece ani. De-abia în vara aceea începuse a merge la horă. Și-i ziceau oamenii „frumoasa lui Ion Prundarul”... Așa-i ziceau.

Și s-a întâlnit pe câmp, venind de la holdă, s-a întâlnit cu feciorul popii. Și feciorul popii era boier... boier mândru... Ea i-a dat binețe cum se cuvine, iar el i-a mulțumit și-a întrebat-o dacă nu i-e frică seara pe hotar. Dar încă nu era seară și ea a râs și i-a răspuns că nu i-e frică și că încă nu e întuneric. El însă a zis că se-ntunecă și că are s-o însoțească până-n sat ca să nu-i fie frică... Și ei îi era tare rușine și de rușine ce-i era la început de-abia putu să bolborosească ceva.

Pe urmă totuși s-a îmbărbătat, căci boierul era tare vorbăreț și știa povesti multe lucruri vesele, de care trebuia să râdă cu hohot, și altele duioase, de care îi venea să plângă. Și-apoi avea boierul un glas moale, moale ca mătasea, care te mângâia și-ți încălzea inima. Și avea niște ochi mari, negri, cu sclipiri ademenitoare, și pe obrazul stâng, într-un

drept cu mustăcioara de-abia mijită, un semn cât un pui de linte. Și-i sta tare bine așa...

Și a tot povestit boierul... a povestit și nu i-a stat gura nicio clipă. I-a spus c-a isprăvit cu învățătura și acuma se face doftor... Și ea îl asculta bucuroasă, și ar fi dorit să fie cât mai lung drumul până în sat...

Apoi, într-un loc, boierul s-a oprit... S-a oprit tocmai sub părul cel pădureț din livada lui Siminoc. Pe jos era prund de pere sălbatice, mărunte și galbene ca turta de ceară... Și s-a oprit și Saveta, cu toate că ceva îi spunea să nu se oprească... Și-atunci boierul a tăcut și a luat-o de mână. Și mâna lui era suptă și rece ca o steluță de zăpadă.

Saveta tremura... tremura ca varga de mesteacăn și inima îi zvâcnea nebunește. Și feciorul popii a început a-i șopti vorbe dulci. Ea nu înțelegea rostul vorbelor lui, dar glasul îi mângâia sufletul ca o sărutare de mamă... Și feciorul popii a cuprins-o de mijloc... Ea a dat să-l respingă și i-a zis cu voce răgușită: „Boierule, fii bun și mă lasă-n pace...” Dar el a strâns-o și mai pățimaș în brațe și a sărutat-o pe buze. Și-n minutul acela a simțit Saveta că deodată tot sângele i se aprinde, că o pătrunde o fierbințeală mare, că îi cad în jos brațele... Și feciorul popii a putut face cu dânsa orice, căci dânsa nu i s-a mai împotrivit...

Era noapte cumsecade când a ajuns acasă și mă-sa a certat-o... a certat-o ca pe-o slujnică. Atunci ei nu i-a păsat de dojană și nu s-a spăimântat de cuvintele de ocară. Acuma însă îi răsună în urechi ca o vijelie:

„Ja seama, fato, ia seama! Să nu-mi aud vorbe slabe pe urma ta! Să nu te pângărești, să nu-mi faci rușine, că de mi-

face, cu mâinile mele te-oi sluti și, sluta, te-oi goni din ograda mea, să te duci încotro te-or duce ochii, să cerșești pomana oamenilor fără milă și să nu-ți mai aud nici de nume!...”

Și a doua zi Saveta iar s-a întâlnit cu feciorul popii. Și dacă nu-l vedea două zile, Saveta nu mai avea hodină. Și odată, când feciorul popii plecase de-acasă pentru o săptămână, Saveta s-a îmbolnăvit și s-a topit ca o floare neudată...

Ca niște fulgerări senine i se perindă acuma toate prin minte. Și fața parcă i se mai îmbujorează, parcă-i vine iar poftă de viață.

Dar gândurile triste o cotropesc iar numaidecât și sufletul ei amărât se zbciumă, se prăpădește în prăpastiile ce i le arată ziua de mâine. Își aduce aminte cum o ocolește acuma când o întâlnește pe uliță, cum se întoarce pe altă parte și se face a n-o auzi când îi dă binețe, cum e mai străin ca cel mai rău străin. Și inima stă să-i plesnească de durere. Și nu mai îndrăznește nici să nădăjduiască, măcar, că zvonurile despre însurătoarea lui să fie numai clevetiri.

Ar vrea totuși să mai dea o dată față cu dânsul, să-și citească din ochii lui osânda. Și a fost de vreo câteva ori... a fost până la poarta ogrăzii popii, dar n-a fost în stare să puie mâna pe clanță. O prididea plânsul, cuprinsă de sfială și, buimăcită de rușine, de-abia putea să se târască până acasă...

Apoi iar caută să se mângâie... Da, așa trebuia să se sfârșească dragostea ei păcătoasă. Așa i-a fost scris, pesemne. Ea nu-i de seama lui. Ea e proastă și săracă. Ea i-a fost numai o jucărie, o petrecere de vreme. El e boier. El trebuie să-și ia nevastă o cucoană... Dar deodată se oprește și se întinde

parcă s-ar împotrivi unei puteri vrăjmașe: „Nu-i adevărat!... Nu-i adevărat!...”

Și-i vine să strige în gura mare, s-o audă toată lumea, că asta nu se poate, că asta-i o rușine grozavă... Vorbele i se îngămădesc în gât și nu le poate rosti, cu toate că simte cum o sugrumă.

Soarele se grăbește cu pași de uriaș spre asfințitul roșu ca sângele. Rătăcește o clipă printre piscurile rumenite ale munților, apoi se scufundă încetinel, improșcând o ploaie de lumină ruginie pe coamele dealurilor din față.

În casa lui Ion Prundaru, la lumina înăbușită a unui opaiț, oamenii s-au așezat la masă. Toropiți de munca zilei, mănâncă lacom și tăcuți. Numai zăngănitul lingurilor de lemn și țocăitul buzelor se aude din când în când.

Pe la sfârșitul mesei însă, inimile se dezmoțesc. Deodată prundarul își înalță glasul:

– Duminică se cunună feciorul popii...

Un moșneag alb ca oaia, cu obrajii pământii, icnește ceva și clatină din cap. O femeie ciupită de vărsat își proptește lingura de ghizdul blidului și se uită întrebătoare împrejur.

– Să-i dea Dumnezeu noroc și fericire, că-i om bun și miostiv, zice iar prundarul, ștergându-și mustățile.

Saveta se scoală tremurând de pe laviță. Fața ei e galbenă ca frunza veștedă de frăgar. Iese din casă cu pași rătăcitori și i se pare că se năruie casa în urma ei...

Din dosul unui deal răsare luna și se înalță zgribulită, ca un sloi de gheață, în văzduhul înstelat. Un paienjenis de lumină albă, rece se așterne peste desigurile codrilor adormiți.

Pe cărarea din porumbiște, Saveta aleargă ca o smintită spre iaz. Țărâna scârțâie dureros sub leopăitul picioarelor ei desculțe. În buruieni, licuricii sclipesc ca niște punctulițe verzi, ca niște ochi vrăjmași, înfuriați...

Și râul mugește înfricoșător în bezna nopții. Un vânt rece, umed, învâltorește luciul oțelos. Zbârciturile argintite se leagănă, se încurcă și se sparg. O mogâldeață ciudată se zvârcolește în apă câteva clipe, făcând-o să bolbocească. Valurile nemiloase o înhață repede și o aruncă pe iaz la vale, în mijlocul vârtejului spumos și alb ca laptele strecurat. Vârtejurile o leagănă, o apasă la fund, apoi iar o scot, o zvârl la mal și o acoperă cu nisip mărunț ca pânda zăbranicului.

Luna zâmbește ca un om nepăsător și se ascunde la spatele unui nour negru ca jalea...

Răfuiala

1

Primenit de sărbătoare, gata de mult de ducă, Toma Lotru ședea mototol pe laviță, cu coatele rezemate de marginea mesei, cu obrajii scufundați în găvanele palmelor, privind țintă la un ochi de fereastră pe care gerul de astănoapte zugrăvise sumedenie de chipuri de gheață, ciudate și întortocheate ca visurile urâte ale unui om necăjit. Își bătea capul să le slovenească... Iată, colo-n mijloc, o minune mândră și mlădioasă, un chip frumos de femeie, proptit și-n dreapta, și-n stânga pe două matahale șterse și prelinse.

Și jur-împrejur se încolăcesc de-a valma iezme pocite, subțiri, dintre care se desprind și se împletesc, în rotogoale răzlete, cununi de gheață argintie... Toma părea că începe să înțeleagă rostul acestor chipuri. Tocmai își încrunță sprâncenele, ca să le pătrundă mai bine, dar atunci un strop lat de apă se dezghiocă de sub pervaz, se prăvăli în cârligături mărunte peste miezul geamului și, deodată, toată icoana se mânji și toate florile se schimonosiră...

Toma clipi vajnic de două ori, dezvelind doi ochi mari de cărbune stins. O fulgerare de pară lucitoare îi învioră o clipă privirea, o licărire de mânie pătimașă, care însă se înecă îndată în nedumerirea ce-i ținea încătușat sufletul. O oboseală i se strecură prin mădulare. Simțea că îi tâșnește ceva prin inimă, ceva nedeslușit încă, asemuiitor și cu durerea, și cu furia.

Și-n răstimpuri își cântărea femeia prin păienjenișul pleoapelor întredeschise. O vedea așa, ca prin ceață, propțindu-se cu o mână de colțul mesei, îmbrăcată în haine frumoase, sărbătorești, și i se năzărea că vede o păpușă de marmoră în fereastră, floritică atinsă de rouă...

Îi era tare dragă Rafila, mai dragă ca ochii din cap. A luat-o săracă, numai cu cămașa pe ea, dar a trebuit s-o ia, că de n-ar fi luat-o și-ar fi făcut seama. N-a văzut el atunci nimic și n-a vrut să audă nimic. Îi era dragă Rafila și nu-i păsa de altceva.

Rafila a lăcrămat mult, foarte mult, când au făcut tocmeala. Era fată orfană, crescută și îmbrăcată din mila oamenilor, obișnuită de mică cu plânsul. Plânsul îi fusese în viață toată mângâierea și în bine, și în rău. A mai slujit pe

unde a apucat, și așa, încetul cu încetul, s-a pomenit fată mare, frumușică și sprintenă. Flăcării toți o iubeau și ea era blândă și bună cu toții, dar tot satul știa că numai cu Tănase Ursu se înțelege ea și se potrivesc, cum se potrivesc două turturile.

A plâns mult Rafila când a făcut tocmeala cu Toma Lotru, și de la tocmeală până la cununie nici nu i s-au zvântat lacrimile. Măcar că Toma era flăcău voinic și bogat, iar Tănase sărac ca degetul...

Toma a făcut, de dragul Rafilei, nuntă mare, cum rar se pomeneste... Dar Rafila nu înceta deloc cu plânsul... Și când stătura înaintea altarului, când îi puse popa să zică jurământ, cu trei degete, pe sfânta cruce, Rafila a început să se bocească, de-i tremura și cununița de flori din cosițe. Și toate femeile au plâns de mila ei, încât s-a cutremurat biserica de jale... Mai mult a semănat cununia aceea a prohod decât a nuntă... Și toată lumea se mira și se minuna, numai Toma nu se sinchisea de nimic, căci lui îi era tare dragă Rafila...

Și a trecut de-atunci un an de zile... O seamă de oameni spuneau că trăiesc bine, ca o pereche de porumbei, iar alții zvoneau că nu se prea învoiesc la toate, cum ar fi să se învoiască un bărbat tânăr cu o femeie tânără...

Rafila se topea pe zi ce mergea, cum se topește omul de omăt în bătaia razelor de soare. Îi pieriseră bujorii din obraji, era albă ca peretele. Dar acum, de când s-a măritat, n-a mai văzut-o suflet de om plângând. Numai Toma o vedea cu ochii înroșiți. Însă, când da el s-o întrebe, ea începea a zâmbi, și astfel Toma nu mai îndrăznea s-o necăjească.

Măcar că și lui i se părea că zâmbetul acela prea seamănă a plâns...

Îi era tare dragă Rafila, și în sfârșit a băgat de seamă și el că se veștejește și se ofilește ca o floare gingașă, copleșită de buruieni. Și, de la o vreme, a început să se gândească și să se neliniștească din pricina aceasta.

Apoi, într-o clipă nenorocită, i-a venit în minte un nume, un nume ca oricare altul, dar ale cărui slove îi înțepară auzul ca niște ace aprinse: „Tănase Ursu!” Și, deodată, parcă i s-ar fi făcut lumină în creier. Părea că începe să înțeleagă multe lucruri pe care nu le înțelezese până acum.

În clipa aceea însă a simțit în inimă zvâcniri viforoase, a simțit că toată mintea i se tulbură ca un lac în care se scurge un pârâiaș nămolos.

Îi veni să se izbească cu capul de pereți când își aduse aminte de bocetele celea nesfârșite, când își aduse aminte cum n-a pus el seamă atunci pe bocetele acelea. Pentru ce nu și-a căutat el de cap, dacă a știut ce știa toată lumea?... Bag seamă, i-a luat Dumnezeu mințile.

Dar îi era dragă Rafila ș-acum, poate mai dragă de cum i-a fost, și simțea că mai degrabă ar face moarte de om decât să se despartă de ea.

Umbla ca un smintit și nu îndrăznea să se apuce de nimic. Era voinic ca un brad, și se temea de toate umbrele, și totuși alerga nebun după umbre.

Se scula în miez de noapte și pleca. Spunea că se duce departe... Și-n capul satului se întorcea peste câmp, sărea garduri, trecea prin grădini ca un hoț, până ce ajungea iar în ograda lui. Ș-aici se dosea ca să nu-l vadă nimeni, ca un